

Nota Archeologiebeleid 2016

gemeente Neder-Betuwe

Status: definitief
(nog vast te stellen door de Raad)

29 Februari 2016

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Redenen voor actualisatie	4
3. Voorstel beleidsmatige omgang bodemarchief Neder-Betuwe	6
4. Slotwoord	12

1. Inleiding

Naar aanleiding van de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) die op 1 september 2007 van kracht werd, heeft de gemeente Neder-Betuwe, net als veel andere gemeenten in Nederland, eigen gemeentelijk archeologiebeleid geformuleerd.

Om dit beleid te formuleren werd RAAP BV gevraagd een gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart op te stellen. Ook werd RAAP BV gevraagd te komen met aanbevelingen hoe de archeologische waarde- en verwachtingskaart het beste kon worden opgenomen in toekomstige bestemmingsplannen.

Na accordering door de gemeenteraad hebben de bestemmingsplannen van de gemeente Neder-Betuwe voor de relevante gebieden zoals die op de verbeelding zijn aangegeven een archeologisch beschermingsregime gekregen.

Nu, na 7 jaar ervaring met dit beleid, acht de gemeente Neder-Betuwe het wenselijk een geactualiseerde gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart op te laten stellen en nieuw beleid te formuleren.

De opdracht hiervoor is gegeven aan A=M *Adviespraktijk voor archeologie, ruimtelijke en cultuurhistorie* te Voorburg. In samenwerking met *Buro de Brug* te Amsterdam is voor de gemeente Neder-Betuwe een nieuwe archeologische waarde- en verwachtingskaart opgesteld, inclusief een toelichtend rapport. Het beleidsgedeelte van de opdracht bestaat uit de vervaardiging van een beleidskaart en een daarbij behorend toelichtend rapport. Deze nota dient gelezen te worden als de toelichting op de archeologische beleidskaart.

*Romeinse Boogfibula (27 /41 n. Chr.) Hoogewoerd, Kesteren.
Bron: Rijksmuseum voor Oudheden, Leiden.*

2. Redenen voor actualisatie

Er is een aantal redenen aan te geven waarom de gemeente Neder-Betuwe het wenselijk acht een nieuwe archeologische waarde- en verwachtingskaart te laten opstellen. Hieronder worden in willekeurige volgorde de redenen opgesomd.

De eerste reden betreft de publicatie van de digitale kaart 'Paleografie van de Rijn-Maas delta' gepubliceerd door K.M. Cohen en E. Stouthamer (2012). Op deze paleogeografische kaart is - in tegenstelling tot de oude kaart - de locatie, diepteligging en de ouderdom van de stroomgordels (oude rivierlopen) verbeterd. Door de hogere mate van detaillering in de paleogeografische kaart kunnen de verwachtingszones soms scherper begrensd worden dan in de oude kaart, zowel in horizontale als in verticale zin. Omdat de ouderdom van de stroomgordels beter is vastgesteld, is het ook mogelijk in de verwachtingen specifiek aan te geven voor welke archeologische periode deze van toepassing is, en voor welke periode er dus géén archeologische resten verwacht hoeven worden.

Een tweede reden is dat er de afgelopen jaren, sinds het opstellen van de vorige kaart in 2008, veel archeologische onderzoeken zijn uitgevoerd in de gemeente Neder-Betuwe. Deze onderzoeken dienen een plaats te krijgen op de nieuwe waarde- en verwachtingskaart. In beleidsmatige zin kan het zo zijn dat deze terreinen of delen van terreinen hierdoor geen archeologische verwachting meer hebben.

Een derde reden is dat in de afgelopen jaren het onderwerp '*verstoringen*' hoe langer hoe actueler geworden is in de archeologische wereld¹. De kans op het aantreffen van gawe vindplaatsen in verstoorte bodems is aanmerkelijk kleiner dan in een intact bodemprofiel. Hierdoor kan getwijfeld worden aan de zinvolheid van archeologische verplichtingen op verstoorte bodems. In de nieuw op te stellen archeologische waarde- en verwachtingskaart zal daarom ook rekening worden gehouden met verstoorte dan wel mogelijk verstoorte bodems. Ook de deelname van de gemeente Neder-Betuwe aan de LTO-pilot '*Mag het een onsje minder zijn?*', die erop gericht was de archeologische regeldruk in de gemeente te verminderen, zal een plaats krijgen in de archeologische waarde- en verwachtingskaart en daarmee ook in het gemeentelijk archeologiebeleid.

Inzichten in en ervaringen met archeologische vrijstellingsregels (zowel in oppervlakte als in diepte) bij andere Gelderse gemeenten geven aan dat met de destijds gegeven adviezen door RAAP BV er voor de gemeente Neder-Betuwe een strikt archeologiebeleid is opgesteld. Daar waar mogelijk en archeologisch- inhoudelijk en wettelijk te onderbouwen, zal in het nieuwe beleid gestreefd worden naar een minder beperkend beleid.

De gemeente Neder-Betuwe vindt het van belang bij een nieuw op te stellen kaart ook rekening te houden met lokale archeologische kennis en kunde. Meer dan bij de vorige kaart zal daarom rekening worden gehouden met de kennis en kunde van de Historische Kring Kesteren & Omgeving.

De gemeente Neder-Betuwe vindt het tevens van belang om ook aandacht te besteden aan cultuur-historische objecten. Op de geactualiseerde waarde- en verwachtingskaart en op de beleidskaart zullen daarom ook de verdedigingswerken van de Betuwelinie zichtbaar worden gemaakt. De verdedigingswerken van de Betuwelinie functioneerden als voorpost van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en als verlenging van de Grebbelinie. De waardering zal conform de geldende regels voor

¹ Binnen het RCE-programma dat zich richt op ondersteuning van gemeenten is ook een speciale actielijn gericht op het verder in kaart brengen van verstoringen. Zie hiervoor o.a. de website van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed: www.cultureelerfgoed.nl

omgang met cultuurhistorisch erfgoed worden opgesteld waarbij gebruik worden gemaakt van de richtlijn van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en wordt aangesloten op de standaarden die in de omliggende gemeenten zijn gehanteerd. Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Grebbelinie zijn reeds uitvoerige waarderingen opgesteld voor onderdelen zoals bunkers, inundatiesluizen, liniedijken etc. Voor de Betuwelinie zal bij deze waarderingen aansluiting worden gezocht.

Op beleidsmatig vlak heeft de gemeente Neder-Betuwe de afgelopen jaren een zekere spanning geconstateerd tussen de ontwikkelingsmogelijkheden en wensen van de laanboomteeltsector in Neder-Betuwe en het archeologisch planologisch beschermingsregime. Die spanning kan worden verminderd door een nauwkeurige archeologische waarde- en verwachtingskaart. Tevens zullen de huidige gebruiksmogelijkheden voor de laan- en fruitboomteelt, zoals die zijn vastgelegd in de archeologische planregels in de vigerende bestemmingsplannen, in het archeologiebeleid van de gemeente voor de toekomst, worden gecontinueerd.

Tenslotte wordt per 1 januari 2018 de Omgevingswet van kracht. In deze wet is sprake van een ander archeologisch beschermingsregime dan in de huidige Monumentenwet 1988. Onder de Omgevingswet mogen gemeenten alleen nog maar een archeologisch beschermingsregime in hun omgevingsplan opnemen als er sprake is van 'aantoonbare archeologische verwachtingen'. Die aantoonbaarheid kan alleen blijken als in de gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart gebruik is gemaakt van expliciete en specifieke lokale archeologische informatie (1) en van expliciete en specifieke lokale bodemkundige informatie (2). In de nu opgestelde kaart en het daarop gebaseerde beleid is getracht aan te sluiten bij deze eisen.

Middeleeuwse flesvormige pot met bolle bodem (jaartal 525/725); IJzendoorn. Bron: Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

3. Voorstel beleidsmatige omgang bodemarchief Neder-Betuwe

In deze paragraaf wordt uitgelegd op welke wijze de archeologische waarde- en verwachtingskaart voor de gemeente is vertaald naar de beleidskaart. Uitgangspunt is dat de beleidskaart zelfstandig kan worden gebruikt. Op basis van de kaart kan worden vastgesteld welk archeologisch beleid voor een locatie geldt. Deze paragraaf is bedoeld als onderbouwing bij de keuzes die ten grondslag liggen aan de beleidskaart. De afwegingen die hierbij een rol hebben gespeeld worden op deze wijze inzichtelijk.

In het (recente) verleden zijn veel gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaarten opgesteld waarbij in het bijzonder de aandacht uitging naar de indicatie 'archeologie'. De contra-indicatie 'archeologie' die bijvoorbeeld kan blijken uit verdwenen bodems, verstoorte bodems, dan wel deels verstoorte bodems, kreeg vanuit de archeologische sector relatief weinig aandacht. Oudere archeologische waarden- en verwachtingskaarten kunnen daardoor soms een overdreven archeologische potentie of verwachting weergeven van gemeentelijke bodems. Bij het opstellen van de nieuwe archeologische waarden- en verwachtingskaart voor Neder-Betuwe is zowel rekening gehouden met een reële trefkans op het aantreffen van archeologische sporen als op het ontbreken van de kans op het aantreffen van archeologische sporen in de bodem. Dat laatste is gebeurd door rekening te houden met publicaties waaruit duidelijk blijkt dat de bodem – soms tot een bepaalde diepte – geheel dan wel (deels) ernstig is verstoord. Gedacht moet dan worden aan ontgronding-gegevens van de provincie Gelderland, de publicatie 'Vergraven Gronden' van Alterra (Universiteit van Wageningen), verstoringsgegevens van RAAP zoals die waren opgenomen in de oude kaart en de LTO-pilot 'Mag het een onsje minder zijn?'. Door zowel rekening te houden met de indicatie 'archeologie' als met verstoringen ontstaat een reëler beeld van de archeologische potentie van de bodem van de gemeente Neder-Betuwe.

Op basis van:

- de trefkans
- de potentie/waarde van (mogelijke) archeologische vindplaats(en)
- en de staat van de bodem

wordt de volgende clustering voorgesteld:

- Alle AMK-terreinen, lokale en nationale vindplaatsen, oude woongronden en historische kernen (I)
- Alle gronden met een hoge archeologische trefkans (bv. crevassen/rivierduinen, stroomgordels en stroomruggen) (II)
- Alle gronden met een gematigde archeologische trefkans (III)
- Alle gronden met een lage archeologische trefkans (IV)
- Alle gronden met een verstoorte bodem als gevolg van laanboomteelt (V).

Hieronder wordt uiteengezet welk beschermingsregime (beleid) voor de hierboven genoemde categorieën passend wordt geacht.

Als het gaat om terreinen met archeologische waarden, terreinen met een trefkans van 50-100%, adviseren A=M en Buro de Brug de gemeente Neder-Betuwe in te zetten op een stevig beschermingsniveau. Daarbij adviseren wij de gemeente aan te sluiten bij de wettelijke norm, te weten

een onderzoeksplicht vanaf een bodemverstoring van 100m². Daaraan liggen de volgende overwegingen ten grondslag.

In het vorige beleid en op de vorige beleidskaart werd een onderscheid gemaakt tussen verschillende categorieën archeologische waarden. De AMK-terreinen in Neder-Betuwe hadden een strikt beschermingsregime gekregen. Hierop was, zonder vergunning, geen enkele bodemingreep toegestaan. De AMK-terreinen hadden daardoor een vrijstellingsgrens van 0m². De andere archeologische waarden – dat zijn terreinen waarop is vastgesteld dat er met zekerheid archeologische sporen aanwezig zijn – waren de historische kernen (o.a. Kesteren, Opheusden, IJzendoorn) en de oude woongronden en de bekende vindplaatsen.

Voor AMK-terreinen betekent dat een verruiming van het vrijstellingsregime van 0m² naar 100m². De reden daarvoor is dat een onderzoeksregime van 0m² zelfs bijvoorbeeld het planten van een enkele boom – door bijvoorbeeld de gemeente of een andere partij- onderzoeksplichtig maakt. Een dergelijke op te leggen onderzoeksplicht draagt niet bij aan het vergroten van het draagvlak voor de archeologie. Maar meer nog: dergelijk onderzoek (van enkele vierkante meters) heeft archeologische vaak geen enkele zeggingskracht en is daarmee feitelijk nutteloos. Bovendien blijkt uit de praktijk dat AMK-terreinen destijds vaak grofmazig zijn opgetekend (bijvoorbeeld langs een perceelsgrens) zodat vaak ook niet het hele AMK-terrein archeologische sporen of restanten bevat. Met andere woorden; een bodemingreep van 100 m² hoeft een AMK-terrein niet te schaden, aangezien de trefkans tussen de 50%-100% ligt. Bovendien kunnen AMK-terreinen in de loop der jaren ernstig zijn verstoord. Dit betekent dat niet altijd sprake zal zijn van behoudenswaardige vondsten en sporen op een AMK-terrein.

De hier afgebeelde bronzen wangklep is opgebaggerd uit de Waal bij IJzendoorn. Hij heeft behoord tot de paradehelm van een Romeinse ruiter, waaraan hij met het scharnier bevestigd was.

Bron: Rijksmuseum voor Oudheden, Leiden.

Voor de historische kernen werd destijds een onderzoeksregime geadviseerd voor bodemingrepen vanaf 50 m². Deze vrijstellingsgrens is strenger dan wat wettelijk is voorgeschreven.

Ook voor wat betreft de historische kernen kan gewezen worden op de geringere toegevoegde waarde van archeologische onderzoek van enkele tientallen vierkante meters. In het nu voorliggende beleid wordt daarom voorgesteld om het vrijstellingsregime in de historische kernen vast te stellen op 100m², conform het wettelijke voorschrift. Het vrijstellingsregime voor wat betreft de oude woongronden en de bekende vindplaatsen kan gehandhaafd blijven op 100m².

Op deze wijze wordt voor wat betreft alle gronden met vastgestelde en gekende archeologische waarden in Neder-Betuwe aangesloten bij het wettelijke voorschrift van 100m². Hierdoor ontstaat eenduidigheid in het beleid en ook archeologisch-inhoudelijk is een vrijstellingsregime voor deze gronden van 100m² verantwoord. Overbodig onderzoek wordt hiermee zo veel als mogelijk voorkomen waarmee ook de lastendruk, voor zowel de gemeente als voor de burgers naar beneden gaat.

Naast de hierboven genoemde categorieën van archeologische waarde bestaan er ook gronden waarvan verwacht kan worden dat er archeologische sporen en/of vondsten aangetroffen kunnen worden. In vaktermen gaat het dan om de zogenaamde *archeologische verwachtingsgebieden*.

Deze laatste gebieden worden over het algemeen opgedeeld in een drietal klassen of categorieën. Gronden met een *hoge trefkans* (hoge verwachting) op het aantreffen van sporen en of vondsten, gronden met een *gematigde trefkans* (gematigde verwachting) op het aantreffen van sporen en of vondsten en gebieden met een *lage trefkans* (lage verwachting) op het aantreffen van sporen en of vondsten. Deze aanduidingen dienen met de nodige voorzichtigheid te worden gelezen en te worden begrepen. In een gebied met een hoge trefkans is het geenszins zeker dat er ook archeologische sporen en of vondsten worden aangetroffen. Net zo min als in een gebied met een lage archeologische verwachting het zeker is dat er *geen* archeologische vondsten en sporen aanwezig zijn. Wat wel gezegd kan worden: de kans op het aantreffen van archeologische sporen en vondsten in een gebied met een hoge trefkans is simpelweg gezegd groter dan in een gebied met een gematigde of een lage trefkans.

Door o.a. het integraal betrekken van alle vondstinformatie van de Historische Kring Kesteren & Omgeving zijn de gronden met archeologische waarden in de gemeente Neder-Betuwe beter en nauwkeuriger in kaart gebracht dan in het verleden. Vanuit de Historische Kring Kesteren & Omgeving wordt aangegeven dat met de huidige kaart alle relevante vindplaatsen in Neder-Betuwe feitelijk in beeld zijn gebracht. Gronden met een archeologische verwachting hoeven daardoor minder strikt beschermd te worden. Enerzijds is dat gerealiseerd door de contouren van archeologische verwachtingsgebieden nauwkeuriger te laten aansluiten op de bodemgegevens. Anderzijds kan dat worden gerealiseerd door iets ruimere vrijstellingsgrenzen. In dit beleid wordt daarom voorgesteld voor gronden met een hoge trefkans de vrijstellingsgrens vast te stellen op 500 m².

De gemeente Neder-Betuwe kent actieve amateurs en vrijwilligers. Ook hun informatie is betrokken bij het opstellen van de kaarten en het beleid.

Bron: www.archeologie-betuwebommelerwaard.nl

Voor gronden met een gematigde verwachting wordt voorgesteld de vrijstellingsgrens vast te stellen op 10.000m². Deze laatste gronden liggen met name in de uiterwaarden. De kans op het aantreffen van vondsten en sporen is daar niet groot maar door het verplicht stellen van archeologisch onderzoek bij de grotere bodemingrepen – dus vanaf 10.00m² – kan op deze wijze toch rekening gehouden worden met mogelijk aanwezige vondsten. Gezien de zeer geringe trefkans op het aantreffen van sporen en vondsten in gebieden met een lage verwachting is daar geen archeologisch onderzoek verplicht. Hiermee zet de gemeente Neder-Betuwe het bestaande beleid ten aanzien van deze gronden voort. Ook in het vigerende beleid geldt daar immers geen onderzoeksplicht bij bodemingrepen.

In een tabel samengevat ontstaat daarmee dan het volgende beschermingsregime:

Archeologische waarde/trefkans	Voorstel vrijstellingsgrens			Beleidskaart
	oppervlakte	diepte	Gearceerd	kleur
hoge arch. waarde (AMK-terreinen)	100 m ²	30 cm -mv	51 cm –mv	rood
historische kern	100 m ²	30 cm -mv	51 cm –mv	rood
oude woongr./bekende vindplaatsen	100 m ²	30 cm -mv	51 cm –mv	rood
hoge trefkans	500 m ²	30 cm -mv	51 cm –mv	oranje
gematigde trefkans	10.000 m ²	30 cm -mv	51 cm –mv	lichtbruin
lage trefkans	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	groen

Handhaven bepaling in planregels voor grondgebruik fruit- en laanboomteelt

Laanboomteelt en archeologie

De gemeente Neder-Betuwe kent een omvangrijke en actieve agrarische sector. De economische betekenis van deze sector is bijzonder groot. Van oudsher is dat de fruitboomteelt, maar de afgelopen decennia is daar in belangrijke mate de laanboomteelt bijgekomen dan wel voor in de plaats gekomen.

Uitgangspunt ten aanzien van laanboomteeltsector is de huidige bepaling in de bestemmingsplannen dat bij laanboomkwekerijen de dagelijkse bedrijfswerkzaamheden, het rooien van bestaande boomgaarden en vervanging door nieuwe bomen, van archeologisch onderzoek zijn vrijgesteld, blijft gehandhaafd. M.a.w. voortzetting van het huidige gebruik van de grond door fruitteeltbedrijven en laanboomkwekerijen kan worden gecontinueerd zonder voorafgaand archeologisch onderzoek. Er is sprake van voortzetting huidig gebruik, als men op basis van een officieel ingediende mei-telling kan aantonen dat het betreffende perceel waar een bewijs voor wordt gevraagd aangemeld is geweest als laanboom- of fruiteelt perceel.

De laanboomteelt heeft het bodemarchief echter in niet onaanzienlijke mate verstoord. Om deze gevolgen beter in kaart te brengen nam de gemeente Neder-Betuwe deel aan de LTO-pilot 'Mag het een onsje minder zijn?'². Deze pilot werd in de gemeente uitgevoerd in 2013. Op 20 percelen waarop voornamelijk laanboomteelt plaatsvond werden 80 profielputten gegraven om te inventariseren in welke mate de bodem beneden de bouwvoor (30-40 cm –mv) verstoord was als gevolg van agrarisch handelen. De uitkomst van deze pilot was dat de gemiddelde bodemverstoring van de onderzochte percelen lag op 51 cm -mv. Een van de aanbevelingen uit dit onderzoek is dat ook op niet onderzochte percelen met eenzelfde bodembewerking *en* met eenzelfde bodemsoort redelijkerwijs uitgegaan kan worden van een gemiddelde bodemverstoring van 51 cm-mv.

² Mag het een onsje minder zijn? Amsterdam / Voorburg, 2014, J.N.W. Breimer (A=M) / C. Sueur (Buro de Brug); Rapportage bodemverstoringsonderzoek in de gemeenten Eersel, Teylingen, Midden-Drenthe, Neder-Betuwe en Peel en Maas.

Daarbij moet worden opgemerkt dat de geconstateerde gemiddelde verstering van 51 cm –mv zo goed als zeker aan de zeer voorzichtige kant is. Ook in de vakliteratuur³ wordt opgemerkt dat verstoringen in kleibodems na verloop van tijd, soms zelfs al na twee jaar, niet meer kunnen worden waargenomen. Dit verschijnsel noemen we 'hercompactie'. De oorspronkelijke kleibodem heeft zich hersteld waarbij visueel geen verstoringen meer zijn waar te nemen. In enkele gevallen is dit ook in de gemeente Neder-Betuwe geconstateerd.⁴

Op basis van dit onderzoek zijn alle laanboomteeltpercelen uit de mei-telling van 2008 op de beleidskaart opgenomen. Dit betreft een momentopname. Voor percelen waar een officieel ingediende mei-telling kan worden overlegd, geldt niet een bodemversteringsdiepte van 30 cm –mv. Hiervoor geldt voortzetting huidig gebruik laanboom- of fruitteelt, met als onderbouwing de LTO-pilot '*Mag het een onsje minder zijn?*'.

Bij alle andere gronden, niet zijnde aantoonbare laanboom- of fruitteeltpercelen, blijft een versteringsdiepte van 30 cm –mv gehandhaafd. Deze gold immers ook al in het vigerende beleid. Op basis van een grondige analyse van vindplaatsen alsmede van bodemgegevens kon niet worden vastgesteld dat een generieke ruimere vrijstelling van 30 cm-mv te verantwoorden was. De diepte van vindplaatsen varieert daarvoor te sterk

*Ook de laanboomteelt kan het bodemarchief verstoren
Bron foto: C. Sueur*

Cultuurhistorische waarden

Met het voorgestelde beleid kiest de gemeente Neder-Betuwe er ook voor meer cultuurhistorische objecten dan wel gronden te beschermen. De gemeente heeft daarbij nu ook gekozen voor een beschermingsregime van de Betuwe-linie.

In de gemeente Neder-Betuwe werd eind 18e en begin 19e eeuw een verdedigingslinie aangelegd, vanaf de Rijn richting de Waal. Deze linie ligt op het smalste gedeelte van de gemeente, van Kesteren richting Ochten. Hiermee werd de angst weggenomen dat de vijand de Grebbelinie via de Betuwe zou kunnen omzeilen. Ook tijdens de Tweede Wereldoorlog is de linie in gebruik geweest, in 1940 door de Nederlanders en in 1944 door de Duitsers. Vandaag de dag is er, door de ruilverkaveling en andere landinrichtingen, een zeer groot gedeelte van de linie verdwenen⁵.

³ Zie o.a. het EU-project Prosensols: Resultaten meerjarenproef: bewerking van de ploegzool bij niet-kerende grondbewerking (NKG); zie ook www.prosensols.eu

⁴ Op enkele percelen in de gemeente Neder-Betuwe werd op een diepte van ca. 80 cm –mv een oude drainagebuis waargenomen zonder dat daarbij een versteringsspoor boven de buis kon worden vastgesteld.

⁵ www.nederbetuwe.nl

In opdracht van de gemeente Neder-Betuwe is de Betuwe-linie beschreven in *'Inventarisatie van verdedigingswerken in de gemeente Neder-Betuwe'*⁶. Alle verdedigingswerken behorend bij deze linie, zoals o.a. kazematten, schietopstanden en (delen van) dijken zijn op de beleidskaart opgenomen en worden straks door een beschermingsregime in de gemeentelijke bestemmingsplannen beschermd.

Ook cultuurhistorische objecten zoals bunkers maken nu deel uit van het beschermingsbeleid van de gemeente Neder-Betuwe en zijn op de beleidskaart gezet. Bron foto's: www.tracesofwar.com

Voorgestelde planregels hoe dit beschermingsniveau van archeologische en cultuurhistorische waarden op te nemen in bestemmingsplannen worden in een apart document aangeleverd.

⁶ 'Inventarisatie van verdedigingswerken in de gemeente Neder-Betuwe' werd opgesteld door mevr. A. van Ginkel en kwam mede tot stand dankzij informatie afkomstig van de Historische Kring Kesteren & Omgeving, Stichting de Greb, diverse archieven en de afdeling grondzaken van de gemeente Neder-Betuwe.

4. Slotwoord

Dit document is opgesteld door de archeologische adviesbureaus A=M te Voorburg en Buro de Brug te Amsterdam.

Dit was echter niet mogelijk geweest dankzij de inspanningen vanuit de gemeente Neder-Betuwe en een aantal betrokkenen. Onze dank gaat uit naar dhr. K van Ingen (Historische Kring Kesteren en Omgeving), dhr. G. van Maanen (LTO-afdeling Buren/Tiel/Neder Betuwe), dhr. T. Elzinga (LTO-Noord), dhr. J. Arends (TCO Werkgroep Belangenbehartiging), John Janssen (Tree Centre Opheusden), dhr. G. van Setten (TCO Werkgroep Belangenbehartiging) en mevr. B. Roelink en mevr. S. van Roode (Provincie Gelderland).

Speciale dank gaat uit naar Han Geurts van de gemeente Neder-Betuwe en de bestuurlijk verantwoordelijke wethouder voor de archeologie Hans Keuken.